

ve geçici onaylanmama fırtınalarına, birkaç yıl için seçilmiş devlet başkanından daha az duyarlı olacağı için, devletin monarşideki gelişmesinin, daha az sapmalar gösteren, daha düzgün bir çizgi tutturma olasılığının daha büyük olduğunu kabul etmek gerekir.

Devletin ileriye doğru gelişmesi üzerindeki etkileri hafife alınmaması gereken özel bir memurlar takımını, üniversitelerdeki bilim adamlarını anmayı unutmamalıyız. Bu özel memurlar takımı da, sonuçta memur oldukları için, “ekonomik yollar” tarafından yaratılmış olmakla kalmayıp, aynı zamanda tarihsel bir gücü, buraya kadar yalnızca fetih devletin* müttefik olarak gördüğümüz “nedensellik [bağlantısı kurma] gereksinimini” temsil ederler. Devletin ilkel aşamasındayken bu gereksinimin boşananları yarattığını görmüştük; bu gereksinimin piçi olan “tabu”yu, tüm örneklerde efendi sınıfın etkili bir denetim aracı olarak görürüz. Ama aynı gereksinimden, boşananlara saldırıp onları yıkan, böyle yolun gelişmeye hazırlanmasına yardımcı olan bilim de doğar. Bu bilimin ve üniversitelerin paha biçilemeyecek tarihsel bir hizmetidir.

VII. DEVLETİN GELİŞMESİNİN ALACAĞI YÖN

Devletin gelişmesini, tıpkı bir ırmağı kaynağından başlayıp, ovada yayılan kollarına dek izleyen bir kâşif gibi, tarihin derinliklerinde kalmış geçmişinden zamanımıza dek izleyerek ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu gelişmenin akıntısı, ufkun sisleri arasında keşfedilmemiş ve günümüzün gözlemcilerince keşfedilemeyecek bölgelerde yok olana kadar, geniş ve güçlü bir biçimde uzanır gider.

Günümüze dek tarihin devletlerin tarihi olduğu düşünülürse, tarihin geniş ve güçlü akıntısının görüş alanımızın dışına taşması gibi, devletin bundan sonra da geleceğin sisleri içinde yoluna devam edip gideceği anlaşılır. Onun (Goethe'nin *Prometheus*'daki sözleriyle) “sınırsız bir sevinçle yaratıcısının kalbine gömülmesine” dek gelecekte izleyeceği yol hakkında tahminlerde bulunmaya kalkabilir miyiz? Devletin gelecekteki gelişmesi hakkında bilimsel temellere dayanan bir kestirimde bulunulabilir mi?

Bulunulabileceğine inanıyorum. Devletin gelişmesinin gösterdiği eğilimin doğrultusu¹⁴¹, onu şaşmaz bir biçimde özü bakımından yok olmaya doğru yöneltir. Asal özellikleri açısından devletin “siyasal yolların gelişmiş biçimi” olmaktan çıkıp, “özgür vatandaşlık düzeni” durumuna geleceği anlaşılır. Bir başka deyişle, dış kabuğu oluşturan kamu yönetiminin bir memurlar takımı tarafından yürütülmesi genel olarak anayasal devlette geliştirilen biçimini koruyacak. Ama bir sınıfın bir başka sınıf tarafından ekonomik alanda sömürülmesinin ortadan kalkması ile, devlet yaşamının içeriği kaybolacaktır. Ve böylece devlette ne sınıflar ne de

* Almanca baskıdaki “fetih devleti” kavramının İngilizce çeviride “ilkel feodal devlet” biçiminde görüldüğünü belirtmiştik. İngilizce çeviride fetih devleti terimiyle yalnızca burada karşılaşıyoruz (ç.n.).

¹⁴¹ “Eğitim, yani mutlak olarak gerçekleşmesi karşı güçler tarafından durdurulabilen, ya da güçlerce geciktirilebilen, zayıflatılabilen yer yasa” Marx, *Kapital* III. cilt, s. 215.

sınıf çıkarları bulunmayacağı için, geleceğin devletinin bürokrasisi bugün büyük çabalarla yaklaşılmaya çalışılan ortak çıkarların yansız koruyucusu olmak idealine gerçekten ulaşmış olacaktır. Geleceğin “devlet”i kendi kendini yöneten bir “toplum” olacaktır.

Kitaplıklar, “devlet” ve “toplum” kavramlarının sınırlarını çizmek için yazılmış kitaplarla doludur. Ama bizim acımızdan bu sorunun kolay bir çözümü vardır: *İnsanların birbirleriyle siyasal yollar aracılığıyla kurdukları ilişkiler bütünü “devlet”, ekonomik yollar aracılığıyla kurdukları ilişkiler bütünü ise “toplum”dur.* Zamanımıza dek, devlet ve toplum birbirinden ayrılmaz biçimde iç içeydiler; “özgür vatandaşlık düzeni”nde ise, bir “devlet” bulunmayacak, yalnızca “toplum” olacaktır.

Devletin ilerideki gelişmesiyle ilgili bu kestirim, büyük tarih felsefecilerinin evrensel tarihin “varacağı sonul değer”i saptamaya çalışan ünlü tüm formüllerini içerir. Bu kestirim, Hegel’in “özgürlüksüzlükten özgürlüğe doğru gelişme” formülü kadar, St. Simon’un “savaşçı etkinlikten barışçı çalışmaya doğru gelişme”sini; Schleiermacher’in, “aklın doğanın içine işlenmesi” kadar, Herder’in “insanlığın evrimi” formülünü de içerir.

Zamanımız, klasik çağ ve hümanizm dönemi yazarlarının kaygısız iyimserliğini yitirdi; sosyolojik karamsarlık son zamanların ruhuna egemen oldu. Burada ortaya atılan kestirim, pek yandaş bulabilecek bir görüş değildir. Tahakkümün sağladığı olanaklardan yararlanan kimselerin, sınıf ruhunun saplantıları yüzünden bunu inanılabilecek bir şey olarak görmemelerinin yanı sıra, boyun eğdirilmiş sınıftan kimseler de aşırı bir kuşkuculuk gösterirler. Proletaryanın kuramının da temelde aynı sonuca, yani sınıfsız ve sömürsüz bir topluma ulaşılacağını söylediği doğrudur. Ama bu kuramın yandaşları, bu sonuca evrimci bir yolla değil, ancak bir devrimle ulaşılacağına inanırlar. Sonra onun tarihin ilerlemesiyle evrilen toplumdaki her bakımdan farklı bir “toplum” görünümünü sunacağı düşünülür; bir başka deyişle, “ekonomik

yollar”ın günümüzdeki örgütlenme biçiminden tümüyle arklı, yarışmanın (rekabetin) ve pazarın bulunmadığı bir kollektivizm öngörülür. Anarşist devlet kuramı, devletin biçimi ile içeriğini bir paranın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmaz sayar; bu kurama göre sömürmeyen bir “devlet” olmaz! Dolayısıyla, devlet, biçimiyle, içeriğiyle birlikte yıkılmalı ve böylece işbölümünün tüm ekonomik üstünlüklerini (avantajlarını) feda etmek zorunluluğu doğsa bile, bir anarşi [devletsiz toplum] durumuna ulaşılmalıdır. Elinizdeki kitapta geliştirilen devlet kuramının temellerini atan kimse olan Ludwig Gumplowicz gibi büyük bir düşünür bile, kendini sosyolojik karamsarlığa kaptırmıştır. Onun karamsarlığı da, kendileriyle öylesine şiddetle kavga ettiği anarşistlerin karamsarlığına yol açan aynı nedenlere dayanmaktadır. Gumplowicz de biçim ile içeriği, devlet ile sınıf sömürsünü birbirinden hiçbir zaman ayrılmayacak şeyler olarak görür; o ya da bu hükümete verilmiş zorlayıcı bir güç olmadıkça, çok sayıda kimsenin birlikte yaşayabileceğini, haklı olarak olanaklı görmediğinden, sınıf devletinin, yalnızca tarihsel değil, [“toplumun doğasında”] içkin bir olgu olduğunu ileri sürer.

Şimdiye kadar yalnızca sosyal liberallerden ya da liberal sosyalistlerden oluşan küçük bir grup, toplumun, sınıf egemenliğinin ve sınıf sömürsünün bulunmayacağı, bireye siyasal eylem özgürlüğünün yanı sıra, “ekonomik yollar”ın sunacağı olanakların sınırları içinde olmak üzere ekonomik eylem özgürlüğü de sağlayabilecek bir yolda evrim gösterebileceğine inandılar. Eski sosyal liberalizmin, Manchester Okulu öncesi günlerde Quesnay ve özellikle Adam Smith tarafından ileri sürülen ve çağımızda Henry George* ve Theodore Hertzka tarafından yeniden ele alınan *inanç* bu olmuştur.

Bu kestirim, biri devletin ötekisi ekonominin gelişiminin gösterdiği ve açıkça aynı noktaya yönelen eğilimler olarak,

* Almanca metinde burada Eugen Dühring de sayılıyor (ç.n.).

hem tarih felsefesi hem de ekonomi yoluyla olmak üzere, iki yoldan temellendirilebilir.

Devletin gelişme eğilimi, “ekonomik yollar”ın “siyasal yollar”a karşı verdiği sürekli ve başarılı kavga olarak kendini gösterir. Gördük ki, “ekonomik yollar”ı kullanma hakkı, eşitlik ve barış hakkı, başlangıçta, yalnızca kandaş insan sürüsü çerçevesinde geçerli olan ve toplumun insanlık öncesi koşullarından gelen bir kalıntı iken,¹⁴² bu barış adacığı dışında, “siyasal yollar”ın fırtınası dünyayı kasıp kavurmak-taydı. Ama barış yasalarının egemen olduğu bölgelerin, savaş yasalarının egemen olduğu alanların toplamını aşama-sına varacak biçimde gittikçe genişlediklerini ve bu geniş-lemelerinin, her yerde, “ekonomik yollar”ın, gruplar arasın-da eşdeğer görülen nesnelere takasının gelişmesiyle ilgili olduğunu gördük. İlk değişim ateşin alınıp verilmesi olabilir, ondan sonra kadınların ve son olarak malların takası ile, barış alanının sınırları sürekli olarak genişledi. Barış, önce pazar yerlerini, sonra pazarlara varan yolları ve son olarak bu yollar üzerinde gidip gelen tacirleri korudu.

Daha sonra “devlet”in bu barışçı örgütlenmeyi nasıl be-nimseyip geliştirdiği ve bunun sonucu olarak söz konusu örgütlenmelerin kuvvete dayanan hak savlarını nasıl gittikçe geriletildiğini gördük. Tacirin yasası kentın yasası olur; “eko-nomik yollar”ın gelişmiş biçimi olan endüstri kenti, “siyasal yollar”ın gelişmiş biçimi olan feodal devletin temelini oyar ve sonunda kentli nüfus, doğrudan doğruya savaşla, feodal devletin kalıntılarını ortadan kaldırarak, devletin tüm taba-kaları için özgürlük ve eşitlik hakkını yeniden elde eder. *Kent hukuku* önce kamu hukuku, sonra uluslararası hukuk durumuna gelir.

Dahası, bugün bu noktaya dek ulaşan güçlü eğilime kar-şı, ufukta, direnme yeteneğinde herhangi bir güç görünme-

mektedir. Tersine bu sürecin önünü geçici olarak tıkayan geçmişin etkileri açıkça görüldüğü gibi, gittikçe zayıflıyor. Uluslararası ticaret ve iş ilişkileri, savaşçı ve “siyasal” ilişkileri geriletme yolunda büyük bir uluslararası önem ka-zandı. Ulus içi alanda, aynı “ekonomik” gelişme süreci ne-deniyse, barış içinde yaşama hakkını yarattığı olan taşınır kapital, savaş hakkının yarattığı olan toprak mülkiyeti kar-şısında gittikçe ağır basmakta. Aynı zamanda boşınançlar etkilerini gittikçe yitirmekte. Bu nedenlerden dolayı, böyle-sine belirgin bir eğilimin “siyasal yollar”ı ve bu yolların yarattığı tüm sonuçları saf dışı ederek, “ekonomik yollar”ın kesin bir zafer kazanacağı noktaya ulaşılmasına dek, man-tıksal hedefine doğru ilerleyeceği sonucuna varmak duru-mundayız.

Bu görüşe, çağdaş anayasal devlette, eski savaş hakkının tüm önemli kalıntılarının şimdiden devre dışı bırakıldığını söyleyerek karşı çıkanlar olabilir.

Ama bu savın tersine, bu kurumların azımsanmayacak kalıntıları ekonomik maskeler altında gizlenmiş olarak, artık hukuksal ayrıcalıklar biçiminde değil, yalnızca ekonomik haklar, “*siyasal yollar*”ın ilk yarattığı ve son kalesi olan *büyük topraklara sahip olma hakkı* biçiminde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu maske, büyük mülk sahipliğini, tüm öteki feodal yaratıkların uğradığı yazgıyı uğramaktan koru-muştur. Kuşkusuz, savaş hakkının bu son kalıntısı, insanlı-ğın yolu üzerindeki son ve tek engeldir; ve gene kuşkusuz *ekonominin gelişmesi* onu ortadan kaldırma yolunda ilerle-mektedir.

Bu görüşleri desteklemek için, okuyuculardan, yerim ye-terli olmadığı için rahat rahat aktaramayacağım ayrıntılı kanıtlar sunduğum öteki kitaplarıma bakmalarını istemek zorundayım.¹⁴³ Burada ancak bu kitaplarda ileri sürülen en önemli noktaları özetle sunabilirim.

¹⁴² Bu konuda Peter Kropotkin’in yetkin yapıtı *Gegenseitige Hilfe in der Ent-wicklung*’a bakınız. Almanca’ya çeviren Gustrav Landauer, Leipzig, 1904. [Türkçe çevirisi: *Karşılıklı Yardımlaşma: Evrimin bir Faktörü*, çev.: Işık Ergüden-Deniz Güneri, İstanbul, Kaos Yayınları, 2001.].

¹⁴³ F. Oppenheimer’in *Die Siedlungsgenossenschaft...*, Berlin, 1886’ya ve *Grossgrundeigentum und soziale Frage*, Berlin, 1898 yapıtlarına bakınız.

“Ekonomik yollar”ın toplam ürünlerinin bir anayasal devletin sınıfları arasında bölüşülmesi, yani “kapitalist bölüşüm” denen bölüşüm ile, feodal devlette görülen bölüşüm arasında temelde bir farklılık yoktur.

Önemli ekonomi okullarının hepsi de bunun nedeninde birleşirler; bu neden “özgür” işçi arzıyla ilgilidir. “Özgür” işçi (yani Karl Marx’a göre siyasal bakımdan özür olan ve ekonomik bakımdan kapitali olmayan kişi) arzı her zaman işgücü talebini aşar; ve bu yüzden “kapitalist toplumsal ilişki” ortaya çıkar. “Her girişimcinin arkasında iş için koşuşan ve birbirlerinin ücretlerini düşüren iki işçi hep bulunur”; ve bu nedenle “artı değer” kapitalist sınıfın elinde kalırken, işçi kapital oluşturma ve bir girişimci olma şansını hiçbir zaman bulamaz.

Özgür işçi arzının fazlalığı nereden gelmektedir?

Bu arz fazlasının nedeninin, proleter ana-babaların fazla çocuk üretmeleri olduğunu ileri süren “burjuva” kuramı yanlış bir mantıksal temele dayalı olup, bilinen tüm olgulara ters düşmektedir.¹⁴⁴

Bu “özgür [serbest-işsiz] işçiler”i, emekten tutum (tasarruf) sağlayan yeni makinelerin birbiri ardı sıra geliştirilmesiyle doğrudan doğruya kapitalist üretim sürecinin ürettiğini ileri süren proletarya kuramı da mantıksal bir yanlışlığa dayanmakta olup, aynı biçimde, bilinen tüm olgulara ters düşmektedir.¹⁴⁵

Tüm olguların tanıklığıyla ve çelişkiye düşme korkusuna kapılmadan, *özgür işçi arzının fazlalığının, büyük toprak mülkiyetinden kaynaklandığını* ileri sürebilir ve kapitalist bölüşümün genel nedeninin bu büyük toprak mülklerinden kasabalara ve denizaşırı ülkelere yapılan göç olduğunu söyleyebiliriz.*

¹⁴⁴ F. Oppenheimer, *Bevölkerungsgesetz des T.R. Malthus, Darstellung und Kritik*, Berlin-Bern, 1901.

¹⁴⁵ Bakınız: F. Oppenheimer, *Grundgesetz der Marxschen Gesellschaftslehre, Darstellung und Kritik*, Berlin, 1903.

* Almanca metinde bulunan şu pasaj İngilizce çeviride yoktur. “Burada gerçek bir sosyolojik yasa söz konusudur. Theodor von der Goltz 1893’te, yani John

Kuşkusuz, gittikçe artan ekonomik gelişme, geniş toprak mülklerinin kalıntılarının işini tamamlayacaktır. Büyük toprak mülkleri sistemi, kentlerin gelişmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak serflerin hukuken özgürleşmeleriyle, kurtuluş umudu olmayan ölümcül bir yara almıştır. Köylüler, feodal beylerin izni olmaksızın bir yerden bir yere gitme hakkını (Almanca’da *Freizügigkeit*) elde eder etmez, daha önce kendilerine baskı yapılan yerlerden kaçma şansına kavuştular. Göçler Avrupa kıtasına, çiftlik ürünlerinin fiyatlarının düşüşünün yanı sıra “denizaşırı ülkelerin rekabeti”ni de getirdi ve ücretlerin sürekli olarak yükselmesine yol açtı. Bu iki etmenin etkisiyle toprak rantı iki yandan kırılarak azaldı. Bu sürecin yolunu değiştirecek hiçbir karşı güç görünmediğine göre, toprak rantının yavaş yavaş sıfıra dek düşeceği anlaşılıyor.¹⁴⁶ Böylece büyük toprak mülkiyeti sistemi parçalanacaktır. Ama büyük toprak sahipliğinin ortadan kalkması ile birlikte “özgür işçi” arzında da fazlalık kalmayacaktır. Tersine, “iki girişimci bir işçinin arkasından koşacaklar ve onun kendilerine olan maliyetini artırmak zorunda kalacaklardır.” İşçinin kendisi kapital oluşturabileceği ve kendisi* bir girişimci olabileceği için, orta kapitalist sınıfın alabileceği bir girişimci olabileceği için, ortada kapitalist sınıfın alabileceği bir “artı değer” kalmayacaktır. Böylece, “siyasal yollar”ın geride kalan son kalıntısı da ortadan kaldırılmış olacak ve gidişi yalnızca “ekonomik yollar” belirleyecektir. Böyle bir toplumun *içeriği*, malların mallarla ya da işgücünün mallarla eşdeğer değişiminden oluşan “salt ekonomik” bir nitelik alırken; toplumun siyasal *biçimi* “özgür vatandaşlık düzeni” olacaktır.

Stuart Mill’in ölümünden yirmi, Karl Marx’ın ölümünden ise on yıl sonra bulunduğu bu yasayı şöyle formüleştirmiştir. Göçler, büyük toprak mülkiyetinin çapıyla doğur orantılı, köylülerin elindeki toprakların miktarıyla ters orantılı olarak gerçekleşir.” (ç.n.).

¹⁴⁶ Bakınız: F. Oppenheimer, *Grundgesetz der Marxschen Gesellschaftslehre*, IV. Kesim, özellikle de on ikinci bölüm: “Kapitalist Gelişmenin Alacağı Yön.”

* Cümlelerin burasında Almanca metindeki “kooperatifler aracılığıyla” sözü, İngilizce çeviride bulunmamaktadır (ç.n.).

Bu kuramsal çıkarsamayı *tarihsel deneyim* de onaylamaktadır. Tarihte büyük toprak mülkiyetinin artan oranlarda rantlar toplamasının söz konusu olmadığı toplumlarda “saf ekonomi”¹⁴⁷ düzeni görüldü ve devletin biçimi “özgür vatandaşlık düzeni”ne yaklaştı.

Böyle bir topluluk¹⁴⁸ varlığını, Almanya’da, ilkel büyük toprak mülkiyeti sisteminin, geniş mülkler üzerinde toplumsal bakımdan zararsız bir egemenliğe dönüştüğü İ.S. 1000 dolaylarından, “siyasal yollar”ın (soygunculuk savaşlarının) Slavların yaşadığı ülkelerde yarattığı büyük toprak mülkiyeti olgusunun, batıdan gelen köylülerin Elbe’nin doğusuna yerleşmelerine engel olmasına kadar¹⁴⁹ ve yaklaşık İ.S. 1400 tarihlerine dek, dört yüzyıl sürdürmüştü. Akıllıca düzenlenmiş bir toprak yasasının, ancak küçük bir orta çiftçiliğe izin verdiği ve bu yönleri şimdiye dek pek fazla değişmemiş olan Mormonların Utah (federe) devleti de böyle bir topluluktu.¹⁵⁰ Böyle bir topluluk, her göçmen, artmayan eski rantlar üzerinden toprak edinebildiği sürece, A.B.D. Iowa federe devletinin Vineland kentinde ve ilinde de görülebilirdi.¹⁵¹ Hükümeti tüm gücüyle küçük ve orta büyüklükte toprak mülkleri edinilmesini desteklerken, elinin altındaki her türlü yola başvurarak, büyük toprak mülklerini küçülten ve ortadan kaldıran, zaten işçi fazlası bulunmadığı için neredeyse bir toprak rantının doğması olanağı bulunmayan Yeni Zelanda,¹⁵² böyle bir devlettir.

Tüm bu örneklerde, mekanik eşitliğe dayanmayan, ama şaşılacak kadar eşitçe bölüşülmüş bir refah düzeyi bulunurken, zenginlik bulunmaz. *Çünkü zenginlik, insanlar üzerin-*

¹⁴⁷ Bakınız: F. Oppenheimer, *Grossgrundeigentum und soziale Frage*, Berlin, 1989, I. Kitap, 3. bölüm: “Toplumsal Yapının Psikolojisi”, s. 57 ve sonrakiler.

¹⁴⁸ Bakınız: F. Oppenheimer, *Grossgrundeigentum*, II. Kitap, 2. Kesim, 3. bölüm, s. 322.

¹⁴⁹ Bakınız: F. Oppenheimer, *Grossgrundeigentum*, II. Kitap, 3. kesim, 3. Bölüm, s. 322.

¹⁵⁰ Bakınız: F. Oppenheimer, “Dei Utopie als Tatsache”, *Zeitschrift für Sozialwissenschaft*, 1819, cilt II, s. 190 ve sonrakiler.

¹⁵¹ Bakınız: F. Oppenheimer, *Siedlungsgenossenschaft*, s. 477 ve sonrakiler.

¹⁵² Bakınız: Andre Siegfried, *La democratie ven Nouvelle-Zelande*, Paris, 1994.

de egemenlik kurmak anlamına gelirken, refah, insanların tüketim maddeleri üzerinde egemenlik kurmaları demektir. Yukarıdaki örneklerin hiçbirisinde, üretim araçları “kapital” değildir; “herhangi bir artı değer” üretmezler; “özgür” işçiler bulunmadığı gibi, kapitalist ilişkiler de yoktur. Siyasal biçimi “özgür vatandaşlık düzeni”ne yaklaşan bu toplumlar, çevredeki devletlerin savaş yasalarından doğan ve savaş yasalarına dayanan baskıları gelişmelerine izin verdiği ölçüde, bu düzene gittikçe daha fazla yaklaşmaktadırlar. “Devlet” çözülür ya da Utah ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde daha gelişmesinin başlangıcındayken sınıf kavgasını hiç tanımamış özgür insanların kendi kendini yönetmesi giderek sağlam bir biçimde toplumun içine işler. Örneğin Alman İmparatorluğu’nda, imparatorluğun serbest kentlerinin yükselişiyle feodal devletin çöküşü, kentlerin tüm “plebler”ini içeren zanaatların (zanaatçıların) kurtuluşu ile, kent hükümeti üzerindeki patrisiya denetiminin gerilemesi arasında bir koşutluk vardır. Bu mutlu gelişmeyi ancak Alman İmparatorluğu’nun doğu sınırlarında yeni yeni ilkel feodal devletlerin kurulması durdurabilirdi ve Alman kültürünün “ekonomik yollar”dan gelişip serpilmesi baltalandı. Tarihte bilinçli bir amacın bulunduğu inanan herhangi bir kimse, insan soyunun günahlarından kurtarılmadan önce bir başka acı deneyimden geçmesinin gerektiğini söyleyebilir. Ortaçağ özgür emek sistemini bulmuş, ama onu tam kapasitesine ulaştıracak kadar geliştirememişti. Bu noktaya ulaşmak, yani insanı, doğa güçlerinin efendisi ve bu gezegenin egemeni yapmak, daha öncekilerle karşılaştırılamayacak derecede etkili bir işbirliği sistemini ve işliklerde (atölyelerde) işbölümünü keşfedip geliştirecek olan kapitalizmin yeni köleliğine kaldı. Eskiçağın ve kapitalizmin kölelikleri zamanları için gerekliydi, şimdi ise gereksiz duruma geldi.

* Bunu “*Kapital*”ın birinci cildinin sonuncu bölümü olan 25. bölümde söylenen bizzat Kral Marx’tır. [Ne var ki] bu bölümün özenle incelenmesini tüm Marksistlere ve Sovyetler Birliği’nin yöneticilerine yeteri kadar ısrarla önermek [bugün] pek mümkün görünmüyor. (Almanca baskıdaki dipnot).

Söylendiğine göre her özgür Atina vatandaşının beş insan kölesi vardı; ama biz çağdaş toplumun vatandaşlarına çok daha geniş bir köleleştirilmiş güçler kitlesi, değerleri yaratırken acı çekmeyen çelik köleler sağladık. Öyleyse, çağdaş toplulukların nüfusları, güçleri ve zenginlikleri küçük Atina devletini nasıl aşıyorsa, Perikles zamanının uygarlığını da aynı oranda aşan çok daha yüksek bir uygarlığa geçebilmek için gerekli koşullara sahibiz.

Atina, köle ekonomisini nedeniyle, “siyasal yollar”ın kullanılmasından dolayı, çözümlenip dağılmak yazgısına mahkûmdu. Yola bir kez girildi mi nüfusun fizik olarak yok olmasından başka çıkış yolu yoktu. Bizim yolumuz ise, ölüme değil yaşama varacak.

Hem *devletin gelişmesi* eğilimini göz önüne alan tarihsel-felsefi görüş, hem de *ekonomik gelişme* eğilimini göz önüne alan ekonomi politik aynı sonuca yani “ekonomik yollar”ın “siyasal yollar”a karşı verdiği kavgayı kazanırken, “siyasal yollar”ın, en eski ve en inatçı yaratıklarıyla birlikte toplumsal yaşamdan yok olup gittiği, kapitalizmin, büyük toprak mülkiyeti ve toprak rantı ile birlikte ortadan kalkmakta olduğu sonucuna varmıştır.

İnsanlığın acı çekip günahlarından kurtulma yolu budur; bu insanlığın Golgotha’sı* ve sonsuz krallığa girmek üzere yeniden ayağa kalkması, yeniden dirilişidir; savaştan barışa, insan sürülerinin düşmanca bölünmüşlüğünden insanlığın barışçı birliğine, hayvancalıktan insancılığa, soygunculuğun sömürü devletinden “özgür vatandaşlık düzeni”ne geçiştir.

* Golgotha, İsa’nın çarmıha gerildiği yerdir (ç.n.).

EK: DEVLET PUTPERESTLİĞİ*

Review of Nations, 2, 1927.

Devlet nedir? Görünüşe bakılırsa herkes onun bir putunu yaratıyor. Bazıları, onu, insanların candan ve gönülden tapmaları gereken tanrıların en hayırlı olanı gibi görüyorken, diğerleri şeytanların en kötüsü, geldiği cehenneme geri gönderilmeyi insanlığın hak eden laneti olarak görüyor.

Bu iki aşırı uç arasındaki gerçek nedir? *System der Soziologie* adlı kitabımda verdiğim yanıt onun insan ilişkilerinin karışık bir biçimi, erk ve hakkın, *ethos*** ve *kratos*’un piçisi olduğudur.

İnsan ilişkilerinin ilkel biçimlerinin iki türü vardır: Birincisini, “biz” ilişkileri olarak adlandırıyorum; çünkü onun içinde “ben” duygusu, “biz” duygusuna yer açmak üzere geri plana çekilir ya da tamamen yok olur. Birey, sahip olduğu değerlerde, verdiği yargılarda ve eylemlerinde bölünmez bir birim olarak gördüğü grubunun içinde, kendisini bir parçası olarak değil bir üyesi olarak hissettiği bütünü içinde, yoldaşlarıyla birleşir. Bu kolektif bilinçlilik ve kolektif çıkar, ilkelik döneminde kabilenin içinde, aynı ilkel sürünün [horde], ya da klanın üyeleri arasındaki ilişkilerden doğdu. İlkel insan ilişkilerinin ikinci biçimi, bir kabile ile diğeri arasında, bir klanın üyesiyle yabancı bir klanın üyesi ya da bir başka ilkel sürünün ya da klanın üyeleri arasında gelişti. Bu ilişkide tekil ben ile grup beni yabancı klanın beniyile güçlü bir karşıtlık içinde karşı karşıya geldi.

* Çeviren: S. Erdem Türközü, Düzelti: Alâeddin Şenel. Bu çeviri kitabın önceki baskılarında yer almamaktadır.

** *Ethos*: Belirli bir kişiye, halka, kültüre ya da harekete özgü mizaç, karakter ve temel değerler [*The American Heritage Dictionary*]. *Kratos*: güç, kuvvet, iktidar [*King James Bible Strong's Greek Dictionary*] (ç.n.).

“Biz” ilişkisi barışın, ahlâkın ve doğal adaletin safındadır. Kendisine bu ilişkinin egemen olduğu grup az ya da çok, Tönnies’in ‘doğal topluluk’ olarak adlandırdığına denk düşer. Tönnies onun hakkında “Komünal yaşam birlikte sahip olma ve haz kaynağıdır, ortak malların mülkiyeti ve hazzıdır. Mülkiyeti ve haz iradesini savunma ve birlik iradesidir,” yazmıştır. Bu söz konusu olduğu yerde üyeler arası ilişki eşgüdüm içindedir.

Diğer yandan, “biz-olmayan” ilişkisi, yabancılık duygusuyla karakterize olur. Bu, yabancıların “bizim” üzerimizde hiçbir hakkının bulunmaması ve “bizim” onlara karşı hiçbir görevimizin olmaması anlamına gelir. Bununla beraber bu ilişkinin, ikellik döneminde, mutlaka Epikürcülerin ve Hobbes’un insanlık tarihinin başlangıcı olarak düşündüğü gibi herkesin herkese karşı sürekli savaşıyla ya da Ratzenhofer’in tahayyül ettiği gibi “mutlak düşmanlık”la sonuçlanması gerekmez. Aksine, elimizde farklı klanlar ve kabileler arasındaki barışçı ilişkilerin varlığı hakkında, örneğin Avustralya’dan sağlanmış sayısız kanıtlarımız var. İlkel dönemde savaş, başlı başına bir amaç haline gelmemiştir; savaştan, yabancıların çıkarları da göz önünde bulundurulduğu için değil, fakat kabilenin kendisinin öz çıkarlarından dolayı olabildiğince kaçınılır. Klanlar öylesine küçüktürler ki savaşta yitirilen birkaç adam bile onları ciddi bir biçimde zayıflatabilir, hatta bazı durumlarda klanın varlığını bile tehlikeye sokabilir. Bu nedenle, başlarda “biz-olmayan” ilişkisini kuran düşmanlık değil, daha çok ilkel insanın hayvanlara karşı da hissettiği katı bir kayıtsızlıktır -yabancıların refahına ya da ıstırabına karşı duyduğu mutlak bir ilgisizliktir. “Benim” ya da “bizim” denen çıkarlar tehlikede olduğunda başkasının hesabına bile katılmaz. Yabancıların mülkiyetine ya da yaşamına, günaha girilmeksizin el konulabilir. Günah sadece insanın yoldaşlarıyla ilişkisinde devreye girer.

Tarihöncesi dönemden yazılı tarih dönemine geçiş, göç ve fetih çağıdır. Bu aşamada klanlar daha büyüyüp ya kabi-

lelere dönüştü ya da birçok örnekte olduğu gibi, kabile birliklerini oluşturmak üzere birleştiler. Orada burada kalan kabilelerin toprakları, ilkel tarım yöntemleri göz önünde bulundurulduğunda, yetersiz hale geldi ve genişleme yolunda bir eğilim belirdi. Daha kalabalık ve daha iyi silahlanmış kabileler, ya da taktik işbirliğine yatkın veya daha üstün bir disipline sahip bir kabile başka kabilelere saldırır ve onları fethederler. Dünyanın her yerinde, devlet işte böyle doğmuştur. Devletin oluşumundaki etken unsurlar, Eski Dünya’da göçebe çobanlar ve onlardan türeyen denizci halklardır; Yeni Dünya’daki etken unsurlar ise avcı halklardır. Edilgen unsurlar ise, genel bir kural olarak, topraklarını hâlâ elle çapalayarak eken gelişmemiş tarımcılardır. Toprağı işlemede sabanın kullanılması, göçebe çoban halkların toprağı sürmek için kullanılan araca çeki hayvanlarını -atların, öküzlerin ya da develerin- koşmaya başlanmasıyla, devletle birlikte başlar. Fethin ve diğer klanlara boyun eğdirilmesinin amacı her yerde aynıdır: sömürü. Fethedilenler kendilerini fethedenler için karşılıksız çalışmaya ya da onlara haraç ödemeye zorlanırlar. Sömürünün aldığı biçim, daha önceki zamanlarda herhangi bir sömürüyü içermeyen liderlik ile karıştırılmaması gereken, efendiliktir. Efendilik, sömürüyle birleştirilmiş bir liderliktir.

Efendilik beklenene amaçları gerçekleştirmek için iki kurum yaratılmıştır: sınıfların birbirinden ayrılması ve büyük toprak mülkiyeti. Bu ikisi bölünmez bir bütün oluşturur. Büyük toprak mülkiyeti, kendisi çalışmayan bir sahip yararına toprağı işleyen bir bağımlı emekçi sınıf olmadığı sürece gerçek bir ekonomik anlamı yoktur (çünkü ancak bu şekilde bir gelir sağlar). Buna karşılık olarak, bir emekçi sınıf ancak, geniş arazilerin toprak mülkiyetinin yasal biçimi olarak bulunduğu yerlerde vardır. Öyle ki, büyük mülklerin, topraksızların satın alınmaksızın yerleşebileceği toprak bırakmayacak dereceye ulaştığı yerlerde, topraksız büyük bir kitle açlıktan ölmek için bir efendinin toprağında hizmet etmek zorunda kalır. Toprak sahipliği ile sınıfsal üstünlük

arasındaki özdeşlik dilde yansır; Germanik kabilelerin fetihle yaratılan devletlerde soyluluk “Adel” olarak adlandırılır ve “Adel” (Odal) büyük toprak mülkiyetinden başka bir anlama gelmez.

Sürecin bütünü, onu doğru anlamak için ekonomi bağlamında sunulmalıdır. Tüm süreç ekonomik gereksinimlerin, fatihlerin lehine tatmini eylemidir. Fatihler, tabî nüfusun denetimini, geçmişte başvurdukları kesinlikle aynı araçlarla ve kesinlikle aynı amaçlarla ele geçirirler. Çapulcu göçebeler oldukları zamanlarda, komşularının sığır ya da at sürülerini kendi çıkarları için kullanmak üzere zorla ele geçirirken yaptıkları gibi davranırlar. Bununla beraber ekonomi, ele geçirilen mülklerin, kaybedilmemesi ya da bozulmaması için dikkatli bir biçimde yönetilmesini gerektirir. İnsan sürüsü, yanlarındaki götürdükleri, onları ele geçirmek isteyen düşmanlara karşı korunan sığır sürüsü gibi korunmalıdır; ve insan sürüsüne, sığır sürüsünün beslenmesini ve sağlığını sağlamak olanaklıysa da artırmak için gösterildiği gibi özen gösterilmeli ki sürünün sayısı azalmasın ve çalışmama kapasitesi düşmesin. Bu amaç için devletin yaratılmasıyla birlikte ortaya çıkan yönetici sınıf öncelikle iki görevi üstlenmelidir: sınırların savunulması ve adaletin yerine getirilmesi. Sınırlar, steplerde ya da denizlerde yaşayan diğer savaşçı ve çapulcu kabilelerine karşı korunmalıdır; adalet artık uyruk konumuna düşenlerin herhangi bir ayaklanma girişimine karşı sürdürülmelidir; bunun kadar yönetici sınıfın uyrukların üretici kapasitesini azaltabilecek diğer üyelerinin aşırılıklarına karşı korunması gerekir. Bu şekliyle devlet, sınırların savunulması ve adaletin yerine getirilmesi için kurumlara sahip olan, sınıflara bölünmüş bir toplumdur; onun biçimi efendilik, içeriği sömürüdür. Bir başka deyişle, devlet sömürü ve efendiliğin vasıtasıdır [*vehicle*].

Günümüze dek sosyoloji, tarihsel devletin yalnızca bir yüzünü gördü. Devleti yalnızca barışın ve adaletin koruyucusu olarak gördü. Gerçekten genellikle barış ve adaletin devlet ortaya çıkıncaya dek var olmadığı düşünülür. Bu

büyük bir hatadır; devlet öncesi topluluk, topraklarını, üyelerinin canını ve malını sonuna dek savundu ve üyeleri arasındaki hukuksal eşitliğin sürdürülmesinde son derece enerjik davrandı. Devlet topluluğun elinden sadece bu iki görevi aldı, çünkü herhangi bir toplum var olması bu iki görevin yerine getirilmesine bağlıdır. Eski sosyolojinin bağrına bastığı bu yanlış anlayış, devlete tapınma biçimini alan onun devlet putperestliğinin sonucudur. Barış ve adalet toplumun büyük kazancı idi, ve devletin barışın ve adaletin sadece koruyucusu değil, olasılıkla onların yaratılmasının tek aracı olduğu; dolayısıyla devletin kazanımların en büyüğü olduğu sonucuna varıldı. Oysa gerçekte devlet, bir topluluk üzerinde bir parazit olarak yaşayan bir başka topluluktan başka bir şey değildir. Muzaffer grup tabiri caizse, Baron von Münchhausen'in*, atı yutan ve böylece kızıağı çekmek için kendisini koşumlanmış bulan kurdu gibi, tabî grubu yutar. Benzer biçimde muzaffer grup, en önemli işlevlerini yerine getirerek, bir bütün olarak toplumun tekerleklerini döndürmek zorundadır.

Bir sezgimi dile getirmeme izin verilirse, aşağı sınıfların en uç sosyal doktrini olan anarşizmin, karşıt bir yanlış anlayışa dayandığını söyleyebilirim. Anarşizm, devlette efendilik ve sömürüden başka bir şey görmez ve onun barışın ve adaletin koruyuculuğu işlevini görmez. Bu nedenle devletten tümünden kurtulmayı ister ve ondan sonra insanın doğasının iyiliğini abartarak, barışın ve adaletin kendiliğinden kurulup süreceğine inanır. Bu da bir devlet putperestliğidir; fakat burada devlet bir tanrı yerine bir şeytan kılınmıştır. Dolayısıyla bu kuram da diğeri gibi savunulamaz.

Devlet yaratılır yaratılmaz günah yeryüzüne iner. Çünkü fatihler ve fethedilenler o zaman -büyük oranda devletin savunma işlevinin etkisi altında- bir “biz” bilincinin hızla

* Baron von Münchhausen, Karl Friedrich, 1720-1797 yılları arasında yaşamış, anlattığı abartılı öyküler nedeniyle “yalancı/palavracı Baron” olarak anılan öykü anlatıcısı [Julia Cresswell, *Dictionary of Allusions*, Glaskow, Harper Collins, 1997, s.180] (ç.n.).

belirdiği tek bir toplumu oluşturur. Bu “biz” bilincinin olumlu yanı, devletin tüm üyelerini, aşağı sınıfları olduğu kadar yukarı sınıfları da, kucaklamasıdır. Olumsuz yanı ise, devletin üyelerinin dışında kalan herkesi “biz-olmayan” sayarak dışlamasıdır. Devleti oluşturan iki grup, aralarında yapılan iç evliliklerle ya da evlilik dışı iç içe geçer, aynı dili konuşur, aynı tanrılara tapar çok geçmeden büyük oranda yabancı düşmanlara karşı birlikte kazandıkları zaferlerle kurulan ortak bir geleneğe sahip olur; kısacası onlar Mac Dougall’ın yüksek derecede örgütlenmiş grup olarak adlandırdığı duruma gelirler. Ama bunun için bu tür bir grupta yoldaşlık ruhu hâkim olmalıdır; barış, ahlâk ve -neyin doğru olup neyin doğru olmadığı hakkında içten gelen bir duyguya dayanana bir doğal adalet anlayışının bulunması gerekir ve adalet, herkesin insan onuru bakımından eşit sayılması anlamına gelir. Bu her şeyi kendi kişisel fikirleri doğrultusunda düzenlemek isteyen, yaşamdan uzak olan bir filozofun talebi değildir; bu, her birimizin içinde açıkça ve yanlış anlaşılacak biçimde vicdanın sesi olarak konuşan ahlâkın kendisinin talebidir. İnsan, insanöncesi sürüde insanlık dersi almış, Aristoteles’in uzun bir zaman önce söylediği gibi, “sosyal bir hayvan”dır. Bu, insanın kendi içinde, her insana, grubu içindeki yoldaşına eşiti olarak davranmasını, her insanın kişisel onuruna saygı göstermesini ve ona hiçbir zaman bir başkasının iradesinin aracından başka bir şey değilmiş gibi davranmamasını, daima özgür bir irade sahibi biri olarak davranmasını emreden kesin buyruğu [*categorical imperative*] hissettiği anlamına gelir.

Bu nedenle bir “biz” bilincine sahip olan herhangi bir grup içinde efendilik ve sömürü [kurmak] bir günahtır. Bu, soyut felsefenin doruklarına tırmanmayı gerektirmeden, iki yoldan kanıtlanabilecek bir olgudur. İlk kanıt şu şekildedir: Gururundan yanına varılmayan bir aristokrati, aşağı sınıflara hiç değer vermeyen birini bir zindana atalım; aç kalmasına, kötü muamele görmesine ve aşağılanmasına izin verelim. Başına gelenleri bir talihsizlik, bir felaket olarak görüp ka-

derine boyun eğmeyecektir, fakat adaletsizlikten kaynaklanan bir haksızlık hissedecektir -böylece düşüncelerinin *reductio ad absurdum* noktasına [saçmalık derecesinde uç noktasına] ulaşacaktır. İkinci kanıt ise, her yönetici sınıfın, hakîm olan adaletsizlik durumunu haklı göstermek, ve onu, hem kendine hem de aşağı sınıflara, adil bir durum olarak görünmesini sağlamak için, kendi özel bir sınıf kuramını icat etmesidir.

Bu haklılaştırmanın formülü uzun zaman önce Platon vermişti: “Eşitler için eşitlik, eşit olmayanlar için eşitsizlik”. Yönetici sınıfların tüm sınıf kuramlarının özü budur. Sınıf sisteminin en aşırı biçiminin yani köleliğin haklılaştırmak istendiği her yerde, ileri sürülmüş olan ve bugün de ileri sürülen görüş Aristoteles tarafından ifade edilmiştir: “Barbarlar doğaları gereği köledir ve soylu Hellenlerin ırkına hizmet etmek için vardırlar”. Her ne kadar Aristoteles’ten haberdar olmasalar da Birleşik Devletler’in güney eyaletlerindeki plantasyon sahiplerinin zenciler için aynı şeyi söylemiş olması ve tüm toprak sahibi nüfuzlu kişilerin kendi serfleri ve bağımlı emekçileri için aynı şeyi söylemiş olmaları olasılıktan ötedir. Edda’da* bile, tanrıların varlığın başlangıcında üç ırkı yarattığını okuyoruz: narin, aristokrat, açık renk saçlı jarl, dayanıklı köylü (carl) ve hantal, aptal ve düztaban (doğuştan uşak) thrall. Tüm ırk kuramlarının adaletsizliği meşrulaştırmak için bu tür girişimleri vardır. Bu, günümüzün popüler anti-semitizmi için de geçerlidir. Çağdaş halkbilimin keşiflerine göre tüm ulusal kostümlerin ve halk şarkılarının soyluların önceden giydiği kostümlerden ve ayağa düşmüş saray şarkılarından başka bir şey olmamaları gibi, günümüzdeki halkın ırk kuramları, soyluluğun ayağa düşmüş ve düşerken de yozlaşmış sınıf kuramlarıdır; Sözde “Aryan” [Şerefli] kan taşıdığından dolayı kendisinin doğuştan üstün ve daha aristokrat olduğuna inanan ayakta-kımının sahte gururu, üstünlüğünün “mavi” kandan geldiği-

* Edda: 13. yüzyılda derlenmiş Yaşlı ya da Şair Edda olarak adlandırılan, eski Norveç şiirlerinin bir koleksiyonu (ç.n.). [*The American Heritage Dictionary*.].

ne dayanarak, kendisinin daha üstün olduğuna inanan eski soylularınınkinden farksızdır.

Az çok farklı renkteyse de, burjuvazinin sınıf kuramı da temelde aynıdır. Burjuvazi aşağı sınıfların üzerinde sahip olduğu zenginlik aracılığıyla yükselir ve böylece, tarihin akışı içinde feodal devletin iki yönetici sınıfıyla, soyluluk ve ruhbanla, çatışmaya girer. Onları yendikten sonra da daha önce kendi sınıfının üyeleri olup yükselmeyen kimselerle, yani proletarya ile, çatışmaya girer. Burada da parola gene “Eşitleri için eşitlik, eşit olmayanlar için eşitsizlik”tir. Ama bu örnekte eşitsizliğin ırka değil yetenekler alanına ait olduğu düşünülür. Tacirin yükselmesini sağlayan, çalışkanlık, dakiklik, ağırbaşlılık, tutumluluk gibi erdemler başlangıçta birbirinden farksız ilişkilerden oluşan kitlenin zamanla farklılaşmasının nedenini oluşturduğuna inanılır. İlk önce geliri- nin ve çok geçmeden de mülkiyetinin miktarıyla diğerlerinden farklılaşan tabaka, aşama aşama farklı bir toplumsal sınıfta billurlaşır.

Bu, Karl Marx’ın kapitalinin ünlü pasajında bir kocakarı masalı diye alay ettiği “ilkel birikim yasasıdır”: “Ekonomi politikte, bu ilkel birikim, aşağı yukarı teolojide ilk günahın oynadığı rolü oynar. Adem baba elmayı ısırması ve insanoğlu günaha bulanmıştır... Evvel zaman içinde, iki çeşit insan vardı; birisi çalışkan, akıllı ve daha önemlisi tutumlu bir seçkinler topluluğu; diğeri, ellerine geçeni ve hatta daha fazlasını har vurup harman savuran tembel serseriler topluluğu... Böylece ilk tür insanlar servet biriktirmiş oldular, ikinci türdekilerin ise, ellerinde kendi postlarından başka satacak bir şeyleri kalmadı. Ve işte, bütün çalışıp didinmelerine karşın, kendilerinden başka satacak hiç bir şeyleri olmayan büyük çoğunluğun sefaleti ve uzun süredir çalışmayı bıraktıkları halde, küçük bir azınlığın durmadan artan zenginliği, bu, ilk günahla başlar.”*

* Karl Marx, *Kapital: Kapitalist Üretim Eleştirel bir Tahlili, Birinci Cilt*, Çeviren: Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 1986, ss. 728-29 (ç.n.).

Bu haklılaştırmanın girişimi de soyluluğu meşru göstermeye çalışan haklılaştırması kadar çürüktür. Her şeyden önce, insan toplumunda yeteneklerin dağılımının, fiziksel gelişmenin kas gücü, duyuların keskinliği gibi doğrudan ölçülebilen niteliklerinin dağılımıyla özünde farklı olmadığını varsaymak için her türlü neden var. Entelektüel yetenekler ne yazık ki ölçülemez; fakat Crassus ve Sicilyalı bir çiftlik kölesi arasındaki ya da Rockefeller ile Doğu-yakası proletaryası arasındaki gelir ve mülkiyet farklılıklarını açıklamak için kullanılacaklarsa, o zaman insanların zihinleri arasında Gulliver’in Lilliputia’nın cücelerinden ya da Brobdingnagia’lı devlerinden farklı olduğu kadar değil, yalnızca Lilliputia’lılarıinkiyle Brobdingnagia’lılarıinki arasındaki farklılık kadar farklı olacağı söylenebilir. İkinci olarak, kafalar arasında bu muazzam farklılıklar var olsa bile, hiç bir zaman önemli gelir ve mülkiyet farklılıklarına yol açmayacakları söylenebilir; hele yeryüzündeki bütün işlenebilir topraklar, Jean-Jacques Rousseau’nun belirttiği gibi, küçük ve orta büyüklükteki arazileri işleyen köylülerce birbirleriyle sınırdaş olacak bir biçimde yeryüzünü kaplayıncaya dek, mülkiyet kesinlikle sınıfları oluşturacak kadar önemli sonuçlar doğurmazdı. Bu ister burjuva ister sosyalist olsun, tüm otoritelerce kabul edilen açıkça doğru bir yargıdır. Büyük Turgot, “çalışkan insan kendi başına işleyebileceği toprak bulabildiği sürece, bir başkası için çalışma eğilimi göstermeyecektir,” der; ekonomi biliminin babası olan Adam Smith topraklar tamamen işgal edilinceye dek, bir işçi sınıfının, toprak kirasının ve sermaye üzerinden kâr sağlamanın görülemeyeceğini teslim eder. Karl Marx da *Kapital*’in birinci cildinin son bölümünde tam da bu görüşü dile getirir: “Toprağa yerleşmek isteyen herhangi bir kimse, gelecekteki bir başka yerleşimcinin aynı işlemi yapmasını engellemeden, bir parça toprağı kendi mülküne ve kendi üretim aracına dönüştürebildiği sürece” ne ücretli çalışanlar sınıfı ne de bunun sonucu olarak kapitalizm olabilir.

Ama bir işçi sınıfının ve kapitalizmin son beş yüz yıldır var olduğu bir gerçek. Bu demektir ki, üretim araçları olmayan ve toprağa gereksinim duyan insanlar için boş topraklar yok. Ama acaba topraklar, Turgot'un ve Adam Smith'in inandığı "kocakarı masalı"nın gerektirdiği biçimde gerçekten işgal edilmiş midir? Kimseye bağlı olmayan bir köylü, birbirine sınırdas olan tüm araziler gerçekten tüm toprakları kaplayacak kadar, bir başkasının yanına yerleşti mi? Bu soru basit bir hesaplamayla yanıtlanabilir. Çiftlikte yardımcı olarak ücretli işçi çalıştıracak konumda olmayan bir bağımsız çiftçinin ne kadar toprağa gereksindiğini tam olarak biliyoruz; gereksindiği toprak ortalama olarak kişi başına bir dönümden daha fazlasına değildir; yani tüm ailesi için 5-7 dönümlük arazidir. Dünyanın ekilebilir topraklarını (farklı coğrafyacıların dünya üzerindeki ekilebilir topraklar üzerine tahminler oldukça farklı olsa da) bu sayıya bölecek olursak, şaşırtıcı bir biçimde, dünya üzerinde yaşabilecek bağımsız çiftçilerin sayısının, dünya nüfusunun dört ile sekiz katı olduğunu buluruz. Dünyanın en yoğun nüfusuna sahip ülkelerinden birini, örneğin Almanya'yı, ele alacak olursak, kırsal kesim nüfusunun tamamının iki katına eşit sayıda orta ölçekli araziye sahip bağımsız köylü için yer bulunduğunu göreceğiz; buna rağmen kırsal nüfusun yarısından fazlasını topraksız tarım proletaryası oluşturur, ve toprak sahibi olanlar arasında bile, geçimlerini sağlamaya yetmeyen küçük arazilere ya da parsellere sahip olup ücretli işlerde çalışarak geçimlerini sapsamak zorunda kalan çok sayıda kişi vardır.

Tüm dünyanın ya da Rousseau'nun inandığı gerçekleşecek olursa tek bir geniş ülkenin iskanı durumunda, dünyanın sadece dörtte biri ya da belki de sekizde biri, ve Almanya gibi bir ülkenin ancak yarısı işgal edilmiş olacaktır; bir işçi sınıfının oluşumu ve bunun sonucu olarak zenginliğin birkaç elde toplanması, bireysel yetenekler arasında, ne kadar büyük olursa olsun, farklara karşın, yüzyıllar boyunca ya da hatta binlerce yıl boyunca bile başlayamaz.

Bu nedenle tüm toprakların işgali Rousseau'nun inandığından farklı bir biçimde gerçekleşmiş olmalı. Bu konuda sadece bir tek olasılık vardır: kitlelerin topraklara ulaşması engellenmiş olması; toprakların fetheden sınıf tarafından, bir işçi sınıfı yaratmak ve büyük gelirleri ve zenginlik birikimini olanaklı kılmak için, büyük toprak mülkiyeti yasal biçimi altında tekelleştirilmesi. Yukarıda, toprağın, aç kalmamak için bir efendinin toprağı üzerinde çalışmak zorunda olan geniş bir artı nüfus olacak denli, büyük toprak mülkiyeti yasal biçimi altında özgür yerleşimcilerin yerleşimine elverişsiz kılınmadan bir işçi sınıfının olamayacağı söylen-di. Şimdi bu ifadeyi kanıtlamış olduk.

Bu düşünceler modern devletin doğasını ve işleyiş yöntemini anlaşılabilir kılar. Her devletin efendiliğin ve sömürünün vasıtası olduğu şimdiye dek söylendi. Bu modern devleti için de geçerlidir. Kapitalizmi hem cisimleştiren ve hem de koruyan bu sömürü biçimidir. Ve kapitalizm, topraklara ulaşmanın engellenmesinin doğrudan sonucudur.

Şimdiye dek bu gerçeğin farkına varılmamasının asıl nedeni, kapitalizmin hem doğası hem de ortaya çıkış zamanı açısından son derecede dar bir biçimde kavranmasıdır. Başka birçok bakımdan olduğu gibi bu bakımdan da, sosyalist kuram tarafından genel olarak takip edilen- burjuva sosyolojisi, ve ondan fazla burjuva iktisadı sanayinin çevresine merkezlenir; kentlerde olup bitenlerin büyümesine kapılıdır ve dikkatsiz bir gözlemcinin bile, büyümesi, gelişmesi ve çöküşü, kentsel sanayinin ürünleri için pazarı temsil eden ana gövdenin büyümesi, gelişmesi ve çöküşüne sıkı sıkıya bağlı olan, kentsel ticaretin, alış-verişin ve sanayinin ulusal ekonominin esas gövdesinin ikinci dereceden bir dalı olduğunu anlayamaz. Bu yanlış hareket noktasından gidilerek, kapitalizmin hisse senedi sistemiyle ve fabrikaların gelişmesiyle başladığına ve tam gelişimine kentlerde buhar vb. güçle çalışan makinelerin gelişmesiyle ulaştığına inanılır. Kapitalizm neredeyse makine sistemiyle özdeşleştirilir. Ama gerçekte kapitalizm, çok daha eski ve çok daha yaygındır. Ka-

pitalizm gelişmiş bir malî sistemde sömürülen proleterlerin emeğini kullanarak pazara mal sağlayabilen işverenlerin olduğu her yerde var olur. Sömürülen işçilerin özgür yurttaşlar olması gerekmez. Köle olabilirler; bu nedenle Eski Yunan ve Roma Uygarlığı'nın kapitalist köleci sisteminden söz etmek alışılmış bir şeydir. Böyle sömürülenler serfler, borç köleleri ya da toprağa zincirlenmiş tarımsal proleterler olabilirler; ve gerçekte modern kapitalizm her yerde toprağa bağlanmış işçilerin sömürülmesinin bir sistemi olarak kırsal kesimde başladı. Brodnitz'in İngiltere'nin iktisadi tarihinde, bunun doğruluğu, kapitalist ülkelerin klasik örneği olan İngiltere örneğinde ikna edici bir biçimde gösterildi. Bu ülkede işçiler, ortaçağdan beri kişisel özgürlüklerden yararlandı; fakat loncalarla kurumların kuralları kentlere göçü neredeyse imkânsız kılmışken, yerel yasalar topraktan ayrılmayı engellediği için, işçiler bir yerden bir yere seyahat özgürlüğünden yararlanamadı. Böylece kentsel pazarlara yiyecek sağlayan tarımsal kapitalizm, sanayi kapitalizminden yüzlerce yıl önce ortaya çıktı; sanayi kapitalizmi, onu oldukça yavaş ve ihtiyatlı bir biçimde izledi ve seyahat özgürlüğü elde edilinceye dek de gerçek anlamda gelişmedi.

Almanya'da da kesinlikle aynı şeyler oldu. Georg Friedrich Knapp, "Elbe'nin doğusundaki büyük toprak mülkiyetinin modern zamanların ilk kapitalist girişimi" olduğunu tespit etti. Bu örnekte de tarımsal işçiler toprağa bağlıydı ya da açık veya yasa örtüsü altında gizlenmiş güç kullanımı süreciyle toprağa bağlı kılındılar. Burada da tarımsal kapitalizm sanayi kapitalizminden yüzlerce yıl önce ortaya çıktı ve burada da sanayi kapitalizmi yavaşça ve ihtiyatla onu izledi ve seyahat özgürlüğü -Almanya'da Stein ve Hardenberg'in serflere azatlık yasasıyla, Avusturya-Macaristan ve Rusya'da serflerin serbest bırakılmasıyla elde edilinceye dek tamamen gelişmedi.

Kapitalizmi ve onu kutsal kabul eden modern devleti doğru biçimde anlamak için izlenmesi gereken yolun ana hatları bunlardır.

Kapitalizmi açıklamak için yapılan önceki tüm girişimler, sanayi hareket noktaları olarak aldılar. Diğer her şeyi açıklayacak bir merkezî görüngünün nedenini aradılar; yani sadece kent sanayisi koşulları içinde pazardaki sürekli artı emeği, aradılar. Tüm bu girişimler, hem burjuva açıklama olan Malthuscu nüfus yasası, hem de sosyalist açıklama olan insan emeğinin yerini makinelerin alması kuramı başarısız oldu. Burjuva açıklamanın üzerinde durmaya gerek yok, çünkü bugün tamamen terk edilmiş bulunduğu gibi, gerçekten de savunulabilecek şey değildir. Sosyalist açıklama ise tüm istatistiksel verilere aykırıdır. Tüm kapitalist ülkelerde sanayi ve ticaretle uğraşan işçilerin ve işverenlerin sayısı toplam nüfuskenden çok daha büyük oranda artmaktadır. Dışarıdan insangücü akışı olmasaydı, bu şartlar altında ortalama ücret gerçekte olduğundan çok daha fazla artardı.

Ancak, böyle bir akış daima vardır. Ve kırsal kesim dışında bir yerden gelemez. Fakat akış, tüm kırsal bölgelerden aynı ölçüde değil, daha çok büyük toprak mülkiyetinin olduğu, bu nedenle de pazardaki artı emekten sorumlu olan yerlerden gelir. Bu, 1874 gibi erken bir tarihte von der Goltz tarafından istatistiksel olarak tespit edildi ve ayrıca tümdengelimsel yoldan da kanıtlanabilir. Büyük toprak mülkiyeti üzerindeki gündelikçi işçiler "tek yönlü artan basınç yasası"na tabîdirler ve bu onları kitlesel göçe sürükler.

Sadece ve sadece buradan gidilerek kapitalizmin tarihi aşamalarıyla anlaşılabilir. Her şeyden önce, dünyanın her yerinde sanayi kapitalizminin ilk günlerinin dehşeti görülür. Seyahat özgürlüğünün elde edilmesinden önce, sanayi oldukça yavaş gelişti; sadece az sayıda ve küçük girişim vardı ve bunlar, görece gönençli ve iyi ücret ödenen az sayıda işçi çalıştırıyordu. Kırsal kesimden seyahat özgürlüğü olanaklı hale geldiği anda, çağlar boyunca birikmekte olan bir sefalet barajı birdenbire taşıtı; çünkü tarımsal kapitalizm toprağa bağlı tarımsal proletaryayı psikolojik asgarî yaşam koşullarında ve hatta onun da altında yaşam koşullarına zorlamıştı.

Bu şekilde yaratılan emek arzı, emek pazarını sel gibi bastı ve eski işçi sınıfının ücretleri düşerken, düşük ücretlerin etkisi altında kentsel kapitalizm hızla büyüdü. Bununla beraber, göç kırsal proletaryanın sayısını azaltırken, aynı anda kentlerin hızla büyümesi artan yiyecek talebine neden oldu. Sonuç olarak yiyecek fiyatları yükseldi ve kırsal kesim de yoğun tarım yöntemlerini benimsemeye zorlandı. Bu gelişme sadece makine kullanımını değil, aynı zamanda artan emek talebi anlamına da geliyordu. Bu da ücret artışıyla sonuçlandı. Tarımdaki yüksek ücretler, hâlâ büyüyen sanayiye maliyetleri arttırdı; bu da (özellikle, önceleri yüz binler on binlerin üzerine doğru akarken, şimdi on binler yüz binlerin üzerine doğru aktığı yerde, göç eden tarımsal proleterlerle önceden yerleşmiş sanayi proleterlerinin arasındaki oran sürekli olarak ikinciler lehine büyürken) sanayi ücretlerinin daha da artmasıyla sonuçlandı. Emek pazarı üzerindeki basınç, kentlere her yıl göç eden kırsal işçilerin mutlak sayısı aynı kalmış olsa bile, hissedilebilir bir biçimde azaldı; gerçekten de basınç, barajın taşması kesilir kesilmez geriledi.

Bu, sanayi kapitalizminin doğuşunun ilk birkaç on yılına eşlik eden korkunç sefaletin ve kapitalist düzenin uzunca bir süre varlığını sürdürdüğü tüm ülkelerde işçilerin ücretlerindeki ve yaşam koşullarındaki aşamalı iyileşmenin, yetkin ve basit açıklamasıdır. Bu mucizeyi hayata geçiren, birçok insanın sandığı gibi, sendikacılık değil, kırsal işçilerin [kentlere] akışındaki oransal azalmadır; ve tüm bu ülkeler, sanayisi az gelişmiş olan ve büyük toprak mülkiyetinin ve sonuç olarak tarımsal kapitalizminin hâlâ hâkim olduğu yabancı ülkelere çok sayıda göçmen almamış olsaydı sonuç, çok daha iyi olabilirdi.

Bu iddia kapitalizmin özellikle son on yılında* Birleşik Devletler'deki şaşırtıcı gelişimiyle tamamen kanıtlandı. Orada, ülkenin dilini edinen ve onun sosyal şartlarını kav-

* Makalenin 1927 yılında yayınlandığı göz önünde bulundurulursa, yazar 1917-27 dönemini kastediyor olmalıdır (ç.n.).

ramayı öğrenen işçilerin çoğunluğunun ücretleri ve yaşam koşulları, ne burjuva ne de Marxist kuramın açıklamaya bile başlayamadığı ölçüde yükselmiştir. Yirmi yıl önce "Rus Tarım Reformu Bize Ne Anlam İfade Ediyor?"¹⁵³ başlıklı metinde, şunları yazmıştım: "Eski Dünya'nın feodal, tarımsal yapısında, Yeni Dünya'nın acısını çektiği ciddi kötülüklerin açıkça görülebilir kökleri yatmakta. Herhangi bir yerde kölelik hâlâ var olduğu sürece hiç bir yerde özgürlük gelişemez. Çünkü o dağları ve okyanusları aşan bir salgın hastalıktır. Rusya ya da daha çok Doğu Avrupa tarım reformlarının bir sonucu olarak Birleşik Devletler'e kitlesel göçün on yıl için kesildiğini varsayalım, Amerikan kapitalizmine ne olurdu? Zaten yüksek olan kent ve kır işçilerinin ücretleri muazzam bir biçimde yükselir; şimdiden çok büyük yük olan iç pazardaki yiyecek ve sanayi ürünleri gereksinimi, baş döndürücü noktalara ulaşır; emek, metaların en nadiri haline gelirdi". Bu öngörü harfi harfine gerçekleşti. Önümde Harvard Üniversitesi öğretim üyesi olan Thomas Nixon Carver tarafından 1926 yılında yayınlanmış *The Present Economic Revolution in the United States* [Birleşik Devletler'in İçinde Bulunduğu Ekonomik Devrim] başlığını taşıyan bir kitap duruyor. Sayfa VIII'de şu pasaj yer alıyor: "Özellikle göçü kısıtlayan yasaların hemen ardından onu tamamen durduran savaşın gelmesiyle, ücretli işçilerimiz refaktan daha önce aldıklarından çok daha yüksek bir pay almaya başladı". Yazar, Amerikan kapitalizminin, şen iyimserliğine rağmen reddetmeyerek, sadece göçle açıklanabileceğini, oldukça açık bir biçimde görüyor: "Büyük Savaşın [Birinci Dünya Savaşı'nın] öncesindeki kırk yıl boyunca, gerçekten de milyonlarca el emekçisi ithal ettik. [Aynı dönemde] çok fazla sayıda işveren ya da kapitalist ithal etmedik" (s.37). Emek pazarındaki artının nedeni buydu. Fakat, "engelleyici nedenleri ortadan kaldırdığımız ya da azalttığımız son altı yıl boyunca -çok sayıda niteliksiz işçinin ithal

¹⁵³ Patria, Jahrbuch der Hilfe, 1906. *Wege zur Gemeinschaft*, başlıklı çalışmamda yeniden basıldı, ss. 163 ve devamı. Alıntılanan pasaj, ss. 181-182.

edilmesi- son iki kuşaktır acısını çektiğimiz meslekî tikanıklıktan aşamalı olarak kutuluyoruz”(ss.45-46). Bunun yarattığı sonuçlar, Kanada ve daha da fazla Meksika sınırından göçlerin, sadece niteliksiz ve farklı ırktan değil, aynı zamanda okuryazar olmayan ve uygar yaşamın koşullarına uyarlanmaları imkânsız değilse de çok güç olan -gerçekte ise açgözlüler ve gündelikçiler olan-, hâlâ çok sayıda işçiyi getirmesine rağmen şimdiden olağanüstü büyüktür. Bu yeni bir zenci sorununa giden yolun taşlarını döşüyor. Öte yandan, şimdiye dek özümlenen işçiler, Almanya gibi bir ülkenin orta üst sınıfınca bile kıskanılabilecek yaşam koşullarından yararlanıyor. New York'taki bir duvarcı ustası günde 14 dolar ya da 25 işgününden bir ayda 1500 mark kazanıyor. Tüm istatistikler işçilerin sadece kara günleri için bir kenara bir şeyler koyabildiğini değil, aynı zamanda önemli sayılabilecek bir sermayeyi de biriktirebildiklerini gösteriyor. Bir işçi bankasının ardından bir başkası açılıyor ve bu bankalar yarattıkları yararına olarak sanayinin finansmanında etkin bir rol almaya başladılar. Brady, Birleşik Devletler'de sanayi işçilerine yıllık ödenen ücretin günümüzde 25 trilyon dolar olduğunu ve bunun yılda 6-7 trilyon dolarının biriktirildiğini tahmin ediyor. Bu oldukça aşırı bir tahminse de, buna yakın bir miktar işçilerin bankalarına akıyor olsa, kısa sürede bu bankaların sanayinin gitgide artan büyük bir kısmını denetleyebilir, ücretleri ve fiyat siyasasını işçilerin çıkarlarına göre yönlendirebilir bir konuma geleceği gerçeği ortadadır. Günümüzde bile en büyük ve en etkili girişimlerin hisselerinin önemli bir oranının işçilerin ve öteki çalışanların ellerinde olduğu kanıtlanabilir.

Elbette herkes bu tür bir gelişmenin sergilediği tehlikenin farkına varacaktır. Herkes, belirli koşullar altında anonim bir şirketin, zalim bir kapitalistin elinde, hisse senedi piyasasındaki manipülasyonlarla pay sahiplerinin mülksüzleştirilmesi için çok elverişli bir düzenleme olduğunu bilir. Ancak bu incelediğimiz konunun belirleyici etmeni değildir. Belirleyici etmen, işçilerin böylesine muazzam miktarı bi-

riktirebilecek bir konumda olmalarıdır; aksiliklerden acı çekerlerse, deneyimlerle tasarruflarını güvenli ve kârlı bir biçimde nereye yatırabileceklerini zamanla öğreneceklerdir. Bu amaç için en uygun araç kesinlikle, doğru düzenlemelere sahip, uzman ve güvenilir kişilerin gözetimi altındaki işçi bankaları kurumudur. Her birinin payı oldukça küçük olsa da toplamda büyük bir sermaye birikimini temsil eden Avrupa işçilerinin tasarrufları, şimdiye dek işçilerin yararına olmayan yatırımlara gitti ve sadece zincirlerin daha sağlam bir biçimde perçinlenmesine hizmet etti. Onların küçük birikimlerini yatırdıkları tasarruf bankaları, kısa dönemli tahvil yatırımları ve uzun dönemli ve ilke olarak kentsel gayri menkullerin ipotek yatırımları hariç, işçilere açık olmasına olanak yoktur. Bu nedenle onlar finans sektörünün sermayesini arttırmakta ve çalışan sınıfların en kötü iki düşmanı olan, spekülasyon ve topraktan kâr elde etmenin gücüne güç katmaktadırlar.

Birleşik Devletler'e ve Prof. Carver'a geri dönecek olursak, Amerikan düşüncesinin önceden var olan ve meydana gelen iyileştirmelere rağmen hâlâ var olmaya devam eden tüm kötülüklerin nihai nedeninin büyük toprak mülkiyeti olduğu konusunda hiçbir sezgileri yoktur. Carver, devletin son iki yüz yılda alt sınıfları topraktan uzak tutmak ve büyüyecek gerekli olan işçi sınıfını yaratmak için ulusal toprağın muazzam hazinesini kendisine, yani kendi üst sınıflarına bir armağan olarak sunduğunu birkaç sözcükle geçirir. *System der Soziologie* adlı kitabımda (III, ss. 540 vd.) sadece Amerika'da değil, tüm Avrupa ülkelerinde hüküm sürmüş olan bu acıklı uygulamayı betimledim. Bu uygulama, Avrupalı göçmenlerin çoğunluğunun, tarım işçileri olsalar da neden bir kuşak boyunca büyük kentlerde kalmalarının asıl nedenidir. Ya bu göçmenler nereden geldi? Neredeyse tamamen Avrupa'nın büyük toprak mülkiyeti bölgelerinden geldiler: önce Almanya'nın Elbe'nin doğusundaki topraklardan, ve İngiltere'nin İrlanda bölgesinden ve daha sonra da Polonya, Rusya, Romanya, İsveç, Güney İtalya gibi.

Avrupa'nın köylü ülkeleri muazzam akıntıya birkaç küçük dereyle, toplam sayının küçük bir oranıyla, katkıda bulundu. Ya Meksika'nın konumu nedir? Meksika, toprağın görülmemiş ölçüde kapatıldığı, çok büyük toprak mülklerinin ülkesidir. Bunun bir sonucu olarak, Meksika halkı, Meksika'nın devasa büyüklüğüne ve oldukça yetersiz nüfusuna rağmen, ülkelerinde geçim yolları tıkanacağı için göç etmeye zorlanır. Bunun bir başka sonucu ise, Meksikalı gündelikçilerin [*peons*] büyük toprak mülkiyetinin hâkim olduğu ülkelerdeki bütün tarım işçileri gibi, "ruhu olmayan hayvanlar" sayılmalarıdır. İşaya'nın sözleri Meksika'yı da kapsar: "Yer kalmayınca kadar, evi eve katanların, ve tarlayı tarlaya birleştirenlerin vay haline!ve memleket içinde oturan yalnız siz kaldınız!"*

Bununla kanıt zincirinin tamamlandığı söylenebilir. Zorla fethin yarattığı, topluluğun bedenindeki asalak olan devletin, varolur olmaz iki kurumu yarattığı söylenebilir: [topluluğun] sınıflara bölünmesi ve büyük toprak mülkiyeti. Sınıflara bölünmüşlük İngiltere'de 1649, Fransa'da 1789, Almanya'da 1848 ve Rusya'da 1917 büyük devrimleriyle yerle bir edildi; büyük toprak mülkiyeti sadece Rusya'da radikal bir biçimde ortadan kaldırıldı. Bununla beraber Rusya'daki devrim, sadece tamamen gereksiz değil, aynı zamanda da aşırı derecede yıkıcı olan eylemlerle kuşatılmıştır, ve bu durum, doğal kaynaklar açısından Birleşik Devletler'e denk olan bu bölgenin neden refaha ulaşamadığının tek açıklamasıdır.

Diğer ulusların önünde, ilkel şiddetin yaratısının son kalmalarını içlerinden söküp atmak ve orta sınıf devriminin yarım bıraktığı işi tamamlamak ve böylece, Rousseau'nun belirttiği gibi, "bazıları birçoklarını satın alabilecek kadar zengin ve birçokları kendilerini satmak zorunda kalacak kadar yoksul" olduğu yerde hiçbir zaman var olmayan, gerçek özgürlüğü dünyaya getirmek görevi duruyor.

Artık modern devletin doğasını ve geleceğini anlamış bulunuyoruz. Modern devlet kapitalizmin vasıtasıdır; fakat kapitalizmin gelişiminin tarihinden, onun ne tamamen iyi ne de Avrupa'da neredeyse herkesin inandığı gibi, tamamen kötü olduğunu öğrendik. O da *kratos* ve *ethos*'un bir karışımıdır. Ve bu nedenle kapitalist devlet ne iyi ne de kötü bir put yapılmayı hak ediyor; ne tanrılığa yükseltilmeyi [*apothesis*] ne de, bir sözcük icat edilecekse, "şeytanlaştırılmayı [*apodiabolosis*]" hak ediyor. Devlet kölelikle özgürlüğün bir piçidir; ve bize düşen büyük görev, köleliğin geriye kalan izlerinden kurtulmak ve eksiksiz özgürlüğü yaratmaktır. O zaman torunlarımız, belli yasaları ve onları uygulama görevine ve gücüne sahip olan kurumlara sahip olduğu ölçüde hâlâ bir devlet olan, fakat tarihte bilinen önceki tüm devletler gibi, efendilikle sömürünün temsilcisi olmadığı için bir devlet olmayan, bir düzende yaşayacaklar.

* *Kitabı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul Kitabı Mukaddes Şirketi, 1958, İşaya 5:8, s. 676 (ç.n.).

DİZİN

- Afrika feodal devletleri, 142.
Agrippa, Menenius, 95.
Aile-devlet karşılaştırması, 83.
Alışveriş, 105.
Alman köylüsü, 155, 157.
Alman yönetici sınıfının tabakaları, 185.
Althusius, 18.
Amenhotep, IV., 144n.
Anarşik düzen, avcılarda, 46.
Anarşizmin devlet kuramı, 207.
Anayasa kavgası, 188.
Anayasal devlet, 169.
Anayasal gelişme, 169.
Ancillon, 29.
Ancona Markisi, 161n.
Andreski, Stanislav, 9.
“Arıcılık” politikası, 115, 172, 187.
Aristokrasi, bak. “Feodal beyler”. 81, 82.
Aristoteles, 13, 29, 208, 209.
“Artı”, 165.
-çobanın köylüden aldığı artı, 69-72.
-feodal köylüler ve artı, 171.
Artı değer, 165.
Askerî disiplin, 61.
Atina’da kölelik, 202.
Atila, 73, 142.
Avcılar, 46.
-avcı-çoban karşılaştırması, 56.
-avcılarda anarşi düzeni, 46.
-avcılarda uluslararası ilişkiler, 109.
-avcılarda kadınlarca yapılan işler, 99.
-avcılarda toplumsal farklılaşma, 97.
-avcılarda tutsaklık, 52.
-avcıların zayıf yanları, 60.
“Ayılık” –“Arıcılık” ayrımı, 172.
Bakunin, 20.
Barış armağanları değişimi, 110.
Barışçı ilişkiler, 113, 204.
Bazard, 16.
Biçim-içerik ayrımı, 6.
Bilim, 8.
Birleşik Devletler’de kölelik, 39.
Blanc, 18.
Bluntschli, 30.
Bodin, 29.
Boleslaw, Kızıl (imparator), 142, 166.
Boşınançlar, 43.
Boşınançlar-devletin gelişmesi ilişkisi, 197.
Bowditch, 145.
Breysig, Kurt, 124.
Budizmin sevgi ve insanlık anlayışı, 71.
Buhl, Frants, 75.
Burckhardt, Jacob, 37.
Burjuva sosyolojisi, 12, 15.
Bürokrasi, bak. “Memurlar takımı”.
Bütünleşme, 179.
Büyük toprak mülkiyeti, 3, 5, 6, 23, 158.
Carey, Henry C., 27.
Cengiz Han, 142.
Cermenlerin toprak düzeni, 39.
Cicero, 30n.
Cinsel üreme-devletin oluşumu benzetmesi, 84.
Comte, Auguste, 16.
Cunow, 47.

- Çağdaş anayasal devlet, 105, 184.
 Çapa tarımı, 107.
 Çatışma kuramları, 3, 6, 11.
 Çiftçi-çoban farklılığı, 7, 47, 48.
 Çobanlar, 49.
 -çobanlar arasındaki devlet, 52.
 -çobanlarda sınıflar, 56-57.
 -köylülere boyun eğdirişleri, 60, 61, 69, 78.
 -soyguncu ve tacir olarak çobanlar, 114-115.
 bak."Göçebeler".
 Demokratik anayasa, 127.
 Demirciler, 99.
 Denkserlik, 87.
 Deniz devleti, 103.
 -kara devletiyle karşılaştırılması, 128, 131.
 -kentle ilişkisi, 181.
 -merkezleşmesi, 131.
 -taşınır mülkü, 103.
 -oluşumu, 117-127.
 -özü, 28.
 Derfflinger, Mareşal, 162n.
 Descartes, 18.
 Despotizm, 145, 146.
 Devlet:
 -biçimleri, 24, 63, 66, 82, 104, 117, 131, 164, 169, 194.
 -endüstri kentiyle ilişkisi, 173-174.
 -içinde bütünleşme, 85.
 -biçimi-içeriği ayrımı, 6.
 -doğanın fethindeki rolü, 83.
 -egemenlik biçimleri, 81- 85.
 -gelişmesinin boşinançlarla ilişkisi, 197.
 -gelişmenin hukukla ilişkisi, 197.
 -gelişmenin toprak mülkiyetiyle ilişkisi, 198.
 -gelişmesinin yönü, 194-202.
 -merkezleşmesi, 131.
 -oluşumu, 43-79.
 -oluşumunda ülke sınırları, 54, 72, 73.
 -oluşumunun öldürmeyle ilişkisi, 64.
 -oluşumuyla soygunculuk ilişkisi, 62, 64.
 -oluşumuyla sömürü ilişkisi, 41.
 -oluşumuyla tahakküm ilişkisi, 29, 54n, 81.
 -özü olarak "siyasal yollar", 82.
 -sınıf (bakış açılı) kuramları, 30-36, 37-38.
 -sosyolojik kavramı, 37-42.
 -spermatazonu olarak çoban kabileler, 84.
 -varlığının savaşla ilişkisi, 96.
 -zor kullanma yetkisi, 8.
 -sözcüğünün etimolojisi, 37.
 -"toplum" kavramıyla zıtlığı, 16, 18.
 -"özgür vatandaşlık düzeni"ne yerini bırakması, 193-200.
 -ilkel devlet-ticaret ilişkisi, 114.
 -kamu memurlarının işlevleri-devlet ilişkisi, 147-150, 152-154.
 -mutlakçı devlet, 184.
 -sınıf psikolojisi-devlet ilişkisi, 87-95.
 -tımara devleti, 24.
 -yansız devlet anlayışı, 8.
 -zümre devleti, 24.
 -bak. "Anayasal devlet".

- Şeriat kuramı, 23.
 -"toplum sözleşmesi" kuramı, 13, 30.
 Devrimci yol-evrimci yol ayrımı, 5.
 Dış politika, 101, 139, 184.
 Dıştan evlenme-ticaret ilişkisi, 113.
 Dinle düzenin yasallaştırılması, 89.
 Din-meslekler-kastlar ilişkisi, 98.
 Dinsel hukukta devlet kuramı, 38.
 Disiplin, 56.
 Doğal ekonomide artının tüketilişi, 170.
Dominion, 81n.
 Donnersmarck kontları, 185.
 Dühring, Eugen, 195n.
 Egemenlik, 81.
 -bak. "tahakküm". 29.
 Ekonomik araçlar, yollar, 44, 45n.
 "Ekonomik yollar":
 -anayasal devlette, 184-187.
 -deniz devletinde, 105.
 -eşitsizlikle ilişkisi, 209.
 -devletin oluşumuyla ilişkisi, 46-48.
 Ekonomik yollar: 8, 45, 45n:
 -tanımı, 45.
 -"siyasal yollar" ile ayrımı, 8, 44.
 -feodal devletin sonu olarak, 169.
 -ilkel fetih devletinde, 81.
 -"özgür vatandaşlık düzeni"nde, 199.
 -takas ile ilişkisi, 196.
 -bak. "Deniz devleti".
 -bak. "İlkel fetih devleti".
 Devlet kuramları, 27-47:
 -"aile" kuramı, 13-29.
 -anarşizmin kuramı, 195, 207.
 -Ancillon'un kuramı, 29.
 -Aristoteles'in kuramı, 13, 29.
 -Bluntschli'nin kuramı, 30.
 -Bodin'in kuramı, 29.
 -Böhmer'in kuramı, 30.
 -Carey'in kuramı, 31.
 -Cicero'nun kuramı, 30.
 -"dış etkiler" kuramı, 7.
 -"dinsel" kuramı, 33.
 -Epikuroscu kuramı, 13, 31.
 -fetih kuramı, 3.
 -Fichte'nin kuramı, 30.
 -Grotius'un kuramı, 14, 29.
 -Hegel'in kuramı, 18, 20, 30.
 -Hobbes'un kuramı, 14, 30.
 -"hukuk düzeni" kuramı, 28.
 -"iç gelişme" kuramı, 4.
 -Jellinek'in kuramı, 30.
 -*Kitabı Mukaddes*'in kuramı, 32.
 -"korporatif birlik" kuramı, 30.
 -"koruyucu kurum" kuramı, 28.
 -Locke'un kuramı, 17, 30.
 -Maine'nin kuramı, 30.
 -"organizma" kuramı, 30.
 -Platon'un kuramı, 20, 29.
 -Rousseau'nun kuramı, 18, 27.
 -Savigny'nin kuramı, 30.
 -Schelling'in kuramı, 30.
 -"sınıf devleti" kuramı, 29.
 -"sınıfsal" kuramları, 16, 19, 29.
 -sosyolojik kuramı, 14, 37, 47.
 -Stahl'in kuramı, 30.
 -Stoacı kuramı, 12, 13, 31,

Emperyalizm, 7.
Endüstri kenti, 173.
-bak. "kent".
Enfantin, 16.
Epikuroscu devlet kuramı, 13, 31.
Eski Yunan, bak.
"Yunanistan".
Etnik kaynaşma, 159.
Farklılaşma, bak. "toplumsal farklılaşma".
Feodal beyler:
-"arıcılık" görevleri, 81.
-sınıf psikolojileri, 123.
-temsil yetkileri, 78.
-devlet ile bütünleşmeleri, 86.
-"Soylular", "yönetici sınıf".
Feodal bölgesel şefler, 146.
Fedoal devlet: 81n, 137.
-gelişmesi, 137.
-sonu, 169, 173, 177.
-büyük toprak mülkiyeti, 137.
-toplumsal farklılaşma, 186.
-kapitalizmin türeyişi, 202.
Feodalizmde kölelik, 134.
Feodalizmde yöneticilerin gücü, 144.
Feodal pasaport, 199.
Fetih, 7,12.
-gelişmiş fetih devleti, 60, 97.
-ilkel fetih devleti, 3.
Fetih kuramı, 4.
Fetih: 37, 60, 67.
-"siyasal yollar" ile ilişkisi, 45.
-kara devletin oluşumu ile ilişkisi, 128.
Fichte, 30.
Fizik (kaba) güç, 55.
Friedrich, Büyük, 81.
Friedrich, II. (İngiltere Kralı), 161n.
Freibürgererschaft, 40n.
Freizügigkeit, 199.
Friedrich, II (Roma İmparatoru), 144.
Fuggerler, 17, 185.
Gelenek-görenekle egemenliğin ilişkisi, 78.
George, Henry, 2, 195.
Gereksinimler, 82.
Goltz, Theodor von, 198n, 215.
Göçebeler, 50-61.
-akınları, 142.
-çoban-savaşçı olarak göçebeler, 57.
-göçebelerde yetke, 142.
-askerî üstünlükleri, 64-68.
-kitlesel göçleri, 69.
-göçebelik-kölelik ilişkisi, 39.
-bak."Çobanlar".
Göç-kölelik ilişkisi, 53.
Goethe, 95, 117, 193.
Grevler, 188.
Grosse, 46, 47n.
Grotius, 14, 29.
Grup psikolojisi 87.
Grup kuramları, 87.
Gumpłowicz, Ludwig , 3, 4, 12, 19, 20, 23, 41, 88, 195.
Güney Amerika'nın fethi ve devletin kurulması, 39.
Haklar, 171-176.
Hanse Birliği, 120n.
Haraç-vergi, 72n.
-"Artı" ile ilişkisi, 69-71.
-para ekonomisiyle ilişkisi, 180.
-savaş ile ilişkisi,
-siyasal denetimle ilişkisi, 78.
Hegel, 18, 20, 30, 194.

Herder, Johann, 194.
Herodotos, 115, 145.
Herrschaft, 54n.
Hertzka, Theodore, 195.
Hıristiyanlığın sevgi, insanlık anlayışı, 71.
Hindistan feodal devletleri, 152.
Hindistan'ın fethi ve devletin kuruluşu, 39.
Hobbes, 14, 30.
İrkçı tarih felsefesi, 89, 166.
İrk psikolojisi, 94.
İrk-servet ilişkisi, 164.
İbn Haldun, 3, 4, 7.
İdeolojik üstyapı, 127.
"İlk (ilkel) birikimi" yasası, 14, 15, 33, 210.
İlkel devlet, 77.
İlkel fetih devleti, 81, 137, 140, 146:
-farklılaşması, 137.
-işbölümü, 101.
-merkezî erki, 2, 141.
-toplumsal farklılaşması, 137.
-çözülüşü, 7, 146.
İlkel feodal devlet, 81n.
İnkalar'da fetih biçimi, 76, 77.
İskit pazarları, 115.
İspanya'nın fethi ve devletin kuruluşu, 39.
İşbölümü:
-artı elde etme ile ilişkisi, 165.
-ilkel fetih devletinde, 101.
-kadın-erkek işbölümü, 99.
-kent-köy işbölümü, 172.
-uluslararası işbölümü, 111-113.
İşçiler, 154, 185-186, 189, 201, 213.
-bak "Proletarya".
İtalya'nın fethi ve devletin kuruluşu, 39, 117.
Jandarma devleti, 27.
Japon etnik soyluluğu, 141.
Japonya'da gelişmiş feodal düzen, 140.
Japonya'da yabancı etkileri, 169.
Jellinek, 30.
Kabile, 137.
Kadınlar:
-ayrılan işler, 99.
-savaş ganimeti olarak, 71.
-takas nesnesi olarak, 112, 113, 196.
Kamu memurlarının işlevleri, 143-151.
-bak "memurlar takımı".
Kandaşlık-takas ilişkisi, 107.
Kan gütmeleri sınırlandırma, 107.
Kan ve ırk bağı, 94, 160, 167, 170.
Kandt, 74.
Kapitalist köle ekonomisi, 12, 13, 127, 213.
Kapitalist sömürünün kökeni, 105.
Kapitalist tarım işletmeleri, 127.
Kapitalist yöntemlerle köle emeği sömürüsü, 134.
Kapitalizmde "özgür işçi" 198.
Kara devleti, 60-79:
-deniz devleti ile karşılaştırması, 127, 136.
-toprak mülkiyeti, 103.
Kartaca'da kapitalist tarım işletmeleri, 129-130.
Keltler, 16, 65, 94.
Kent, 173:

-feodal köylülüğün kaldırılmasındaki rolü, 173,177.
 -devlet ile zıtlığı, 174.
 -para ile ilişkisi, 131, 132.
 Kentli-köylü psikolojisi farklılığı, 132,133.
 Ketchwayo, 142.
Kitabı Mukaddes'teki devlet kuramı, 32.
 Kitlesel göç, 66, 215, 217.
 Klodwig, 142.
 Kolektif eylem gücü, 7.
 Konuk armağanları, 111.
 Konukluk-ticaret ilişkisi, 110-112,
 Kooperatifçilik, 1, 2, 14, 102n, 199n.
 Korsanlık, 127.
 Kölelik:
 -çobanlarda, 54, 115.
 -devletle ilişkisi, 221.
 -göçebelerde, 55.
 -kapitalizmde, 105-134.
 -kaldırılmasının önemi, 217.
 -kapital ile ilişkisi, 55.
 -sürdürmenin güçlüğü, 70.
 -tarihsel gereklilik olarak, 202.
 -toprak mülkiyeti ile ilişkisi, 138-139.
 Köylüler:
 -"Arıcılık" görevi, 78.
 -avcılara boyun eğmeleri, 61-65, 70-79.
 -devletin ovümü olmaları, 81.
 -ilkel köylüler, 45-49.
 -kentle ilişkileri, 175.
 -psikolojileri, 132.
 -düşüşleri, 153-159.
 -kurtuluşları, 170-172.
 -"özgür" emek olarak, 199.
 -para ekonomisi ile ilişkileri, 183.
 -toprağa bağlı köylüler, oluşları, 138.
 Kyros, 142.
 Laveleye, 51.
 Leveller'lar, 16.
 Liberalizmin kökeni, 187.
 Lilienfeld, Paul von, 84.
 Lippert, Julius, 23, 43, 53, 112.
 Locke, John, 17, 30.
 Louis, XVI., 38, 178.
 Maeterlinck, 62.
 Maine, 30.
 Malthus, Robert, 15.
 Manchester okulu, 27.
 Marjinal yarar-ganimet-alışveriş ilişkisi, 5:
 Marjinal yarar-takas ilişkisi, 105.
 Marx Karl, 3, 19, 27, 33, 45, 182.
 -devlet anlayışı, 33.
 -"özgür işçi" tanımı, 198.
 -yanılığının nedeni, 45.
 Maspero, 151n.
 Meitzen, 50, 153.
 Meksika'da fetih ve devletin kuruluşu, 38.
 Memurlar:
 -anayasal devlette, 184, 189-192.
 -"özgür vatandaşlık düzeni"nde, 197.
 -para ekonomisinde, 179, 180.
 Merkezî devlet, 130.
 Mezopotamya'nın fethi ve devletin kuruluşu, 38.
 Mısır'da etnik karışma, 162.
 Mısır'da kalıtsal erk, 151n.

Mısır'a köylülerin çöküşü, 156.
 Mısır'ın fethi ve devletin kuruluşu, 38.
 Mısır merkezî devleti, 180.
 Mısır-Samiler ilişkisi, 166.
 Milliyet, bak. "ulusluk bilinci".
 Mommsen, 55, 94, 116, 119.
 Mormonlar'ın düzeni, 200.
 Mosilikatse, 142.
 Muhafazkârlık, bak. "tutuculuk".
 Mutlak monarşi, 103, 178.
 Mülkiyet, bak. "toprak mülkiyeti", "Taşınır mülkiyet".
 Nasyonalizm, 13.
 Nedensellik, 43.
 Niebelungen-Lied efsanesi, 161.
 Nisbet, Robert, 6.
 Nüfus yasası, 15.
 Orta sınıflar, 185.
 Otorite, bak. "Yetke".
 Öldürme-devletin oluşumu ilişkisi, 64.
 Ömer (hz.), 142.
 Özgür emeğin önemi, 175.
 Özgür işçi, 198, 199.
 Özgürler:
 -çobanlarda, 58.
 -köleleştirilmeleri, 153.
 -artı değer ile ilişkileri, 201-203.
 -devletle ilişkileri, 194-197.
 "Özgür vatandaşlık düzeni", 6, 9, 40, 193-202.
 -Avustralya'da, 40.
 -Çin'de, 102n.
 -Ortaçağ Almanyası'nda, 201.
 -Vineland'da (Iowa, ABD), 200.
 Yeni Zelanda'da, 200.
 Para ekonomisi; 124-131:
 -doğal ekonomide, 132.
 -köylülerin durumu, 181-184.
 -memurların durumu, 180.
 -tacirlerin rolü, 124-130.
 -feodalliği yıkışı, 177-184.
 Partilerin sınıfsal niteliği, 186, 187.
 Patriarkal yönetim, 66, 146.
 Patrisiyalar, 126.
 Pazar-fetih ilişkisi, 114-128.
 Pazar kentleri, 116.
 Pazar yerlerinin fatihlerce korunması, 115.
 Pers hiyerarşisi, 145.
 Peru'nun fethi ve İnka imparatorluğunun kuruluşu, 76.
 Peschel, 106.
 Platon, 27, 29.
 Pleblerin düşüşü, 158, 159, 160.
 Polykrates, 127.
Praestationsfaehigkeit, 81.
der primitive Eroberungsstaat, 81n.
 Proletarya, 135, 189.
 Proudhon, 18.
 Psikolojik nedenler, 127-128.
 Psikolojik yasalar, 88.
 Puffendorf, 18.
 Quesnay, 195.
 Rahipler, 54.
 -başrahipliğin çıkışı, 54.
 -yönetimle rahipler ilişkileri, 89.
 Ratzel:
 -çobanların askerî disiplini üstüne söyledikleri, 56.
 -göçebeler üstüne, 57, 62.
 -haraç-vergi üstüne, 72.

- Hindistan'ın feodal devletleri üstüne, 152.
- Hotantolar üstüne, 50.
- kentler üstüne, 173n.
- kitlesele güç üstüne, 66.
- köleler üstüne, 76n.
- Mısır köylülerinin çöküşü üstüne, 156.
- tacir olarak şef üstüne, 144.
- ticaretin yerli halkı safdışı etmesi üstüne, 122-3.
- ülke-devlet ilişkisi üstüne, 76.
- Ravenna dükü, 161n.
- Rekabet (yarışma) ilişkisi, 13.
- Reybaud, 18.
- Rittergut*, 183.
- Roma:
 - klan şefleri, 143.
 - köleci kapitalizmi, 134.
 - özgür köylülerinin düşüşü, 156.
 - toprak düzeni, 128.
 - stratejik ticari konumu, 125.
- Rousseau, 13, 18, 27, 30.
- Rubenstein, 13.
- Sabine, George, 8.
- "Salt ekonomi", 199.
- Saint-Simon, 3, 16, 194.
- Samilerde feodal düzen, 166.
- Sargon, 142.
- Savaş:
 - anayasal devlette, 197.
 - devletin varlığıyla ilişkisi, 97.
 - ilkel avcılarda, 108.
 - pazar yerlerinin korunmasında, 115.
 - çobanlarda, 55, 57.
- Schelling, 30.
- Schiller, Friedrich, 84.
- Sparta, 82.
- Strabon, 58, 59n, 116.
- Tahakküm, 29, 54, 54n, 81, 83, 126, 167, 184, 194.
- Taşınır mülkiyet. 129, 133.
- Thurnwald, 166.
- Toprak mülkiyeti, 137-141.
- Tornate(ler), 118n.
- Tutuculuk, 88.
- Tannies, 13, 204.
- Uhland, 92n.
- Ulusal ekonomi, 17, 213.
- Ulusluk bilinci, 162.
- Ütopyacı sosyalistler, 3, 5, 15.
- Yetke, 11, 46.
- Yunanistan, 39, 118, 130.
- Vahumalar, 74, 75, 90.
- Vagandalar, 86n.
- Vierkandt, Alfred, 12, 111, 112n.
- Vikingler, 49, 58, 60, 66, 120.
- von Münchhausen, Baron, 207.
- Westermarck, 106, 110.
- Weber, Max, 3.
- Winstanley, Gerrard, 16.
- Wundt, Wilhelm, 12.